

Олена Колесник

ІНТЕРНЕТ ТА “МІСТИЧНА СПІВПРИЧЕТНІСТЬ”:
СТРУКТУРА ХАОСУ

Колесник О. С. Інтернет та «містична співпричетність»: структура хаосу / О. С. Колесник // Людина і культура в умовах глобалізації : зб. наук. статей. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2003. – С. 191–196.

Чи не найяскравішою прикметою нашого часу є зіткнення *глобалізації*, як соціальної, культурної, економічної, політичної інтеграції, та прагнення до *самоідентифікації*, що виявляється на особистісному, етнічному, національному рівнях. Чи дійсно ці тенденції є взаємовиключними? Здається, що це не так. Адже процес глобалізації перспективніше розглядати не як тотальну уніфікацію, а як створення структури, що поєднує окремі визначені рівні в єдину систему. Аспектом цих змагань є активні пошуки культурного інваріанту, що має допомогти відокремити часове від вічного, національне – від загальнолюдського, а таким чином структурувати хаотичну масу інформації, визначити сенс певних подій, допомогти піднятися від історії до “метаісторії”.

Таким інваріантом все частіше визнають так звані архетипи колективного позасвідомого, які просякають усі сфери людського буття, починаючи від побутових дій, і закінчуючи такими спеціалізованими культурними формами, як *мистецтво* (архетипні образи є невід’ємною рисою як класики, так і масової культури), *наука* (теорія відносності, уявлення про ноосферу, про всесвіт, що розширюється, мають близькі паралелі в архаїчних оповідях), *філософія* (концепти Порядку та Хаосу, циклічності буття успадковані з міфології), *політика* (численні ідеологеми конструюються з прадавніх сталих елементів).

Відзначимо, що саме в наш час роль позасвідомого не тільки не зменшується, а зростає, що дає підстави говорити про *реміфологізацію* суспільного буття. Різниця полягає в тому, що у традиційному суспільстві архетипні схеми, що структурували людське життя, були частково усвідомленими та загальноновизнаними (у межах певної культури). У наш же час вони можуть або залишатися взагалі непоміченими, або витіснятися як забобони чи вступати в протиріччя зі свідомими переконаннями. При цьому, в останньому випадку вони досить часто перемагають.

Отже, задля кращого розуміння світу сучасної людини, слід звернути увагу на його приховану, невидиму складову. Спробуємо зробити це на прикладі одного з найпомітніших феноменів сучасної культури, а саме, Інтернету.

Одним з найглибших, трансісторичних та транснаціональних переконань людини є віра в загальний зв’язок усіх речей світу. Цікаво, що саме в наш час це цілком уможливлене уявлення матеріалізується, набирає безумовної реальності у вигляді Інтернету, який є одним з найбільш суттєвих чинників глобалізації як об’єктивного процесу, та глобального мислення як суб’єктивного відношення до нього.

Яким же є потаємний смисл “Всесвітньої Мережі”?

Для міфопоетичної свідомості та сучасної підсвідомості вихідними є припущення про те, що:

а) усі речі світу є невідповідними і значущими. На цьому уявленні засновані, з одного боку, народні прикметі прогностичного типу, а з іншого, усі

рафіновані теорії сигнатур, знов і знов повторювані в працях мислителів та письменників аж до наших часів. Так, для стародавніх греків, Логос промовляє деревами, землею, птахами, тваринами, водою, людьми. Розуміння символічності світу добре відоме і в християнській традиції, що часто називає найголовнішим завданням людини осягнення істини, зашифрованої Богом у світі, як у тексті. Це порівняння “світ-книга” неодноразово повторюється у вітчизняній філософській думці, від теологічних праць Київської Русі, до притч Григорія Сковороди. Цікавим продовженням традиції розуміння природи, суспільства, усього світу як царства символів, є праці О.Лосєва, який робить висновок про те, що будь-яка річ є символом людських відношень, зовнішність та поведінка людини – символами культури, антропологічні ознаки – символами певної людської спільності (останній аспект досліджував також Г.Гачев). “Містична співпричетність” – тобто, єдність усіх частин цілісного Універсуму, - усього суцього відображена і в мистецтві, особливо в поезії символістів, де відтворюються ті ж давні схеми.

Як наголошує Х.Е.Керлот, таке символічне сприйняття світу дозволяє бачити декілька планів реальності замість однієї. При цьому жодна з інтерпретацій не повинна затьмарювати інші: “розуміння собору як теменоса – не позбавляє його архітектурної й утилітарної реальності, а підсилює це значення, ідентифікує із “внутрішньою формою” [1]. Його однодумцем виступає М.Еліаде, на думку якого символічне значення аж ніяк не позбавляє явище конкретності, а додає йому цінності, роблячи “відкритим”, пов’язаним з усіма іншими об’єктами та подіями світу. Тут ми переходимо до другого положення, а саме:

б) кожний об’єкт за допомогою “партиципації” чи “містичної співпричетності” пов’язаний з усіма іншими частинами єдиного Універсуму. Зв’язок між деякими речами є особливо сильним та стійким. Так виникають ланцюжки поєднаних “загальним ритмом” (термін М.Шнайдера) феноменів. Чи не найпопулярнішим прикладом є Зодіак, що встановлює відповідності між певними сузір’ями – тваринами – планетами – божествами – металами – властивостями характеру тощо. Аналогічні структури світорозуміння можна знайти практично в усіх культурах. Один елемент такого ланцюжка виступає символом усіх інших. “Потягнувши” за нього, ми витягуємо усе нові сутності. Теоретично цей процес може продовжуватися до безкінечності. Але ж, оскільки людина – і міфопоетична і сучасна – не в змозі осягнути безкінечність, усе зводиться до незліченно великої, проте кінченої кількості “ланок” ланцюжку. Що дозволяє, описавши коло, через невизначено великий проміжок часу повернутися до вихідного пункту. І все ж таки, це не простий відхід на попередні позиції – адже шукач повертається збагаченим досвідом всього Універсуму. Кожний предмет належить не лише одному ряду зв’язків. Його форма, наприклад, може відіслати нас до одного ряду відповідностей, матеріал – до другого, колір – до третього, і так далі.

Так перехрещення окремих ланцюжків утворює *невидиму сітку*, що оповиває *увесь світ*. А що це, якщо не опис World Wide Web – Всесвітнього Плетення?

Звернемо увагу на *невидимість* цієї сітки. З давніх давен люди традиційного суспільства вважали, що кожний предмет існує у двох площинах, має видиму та невидиму реальність, з яких саме друга є головною, визначальною. Майже те саме ми знаходимо у платоніків та неоплатоніків, які визнають “ідею”, “ейдос”, “сховані” у матерії, справжньою сутністю явища.

Досить довго твердження про те, що невидиме сильніше за видиме (типове для української філософії, зокрема, праць Г.Сковороди та П.Юркевича), вважалося, м'яко кажучи, необгрунтованим. В наш час, відмічений визнанням важливості психологічної дійсності, створенням особливої віртуальної реальності, яка, певним чином, займає місце Потойбічного світу традиційного суспільства, ця ідея вже не здається такою дивною. В цьому плані надзвичайно симптоматично виглядає девіз героя та лейтмотив сюжету одного з сучасних фантастичних фільмів: “Credendo Vides” – “Повіривши – побачиш”. Тобто, саме віра – як внутрішня невидима реальність – є превинною та визначальною щодо зовнішніх, видимих подій. Цікаво, що ця настанова починає широко використовуватися на практиці; зокрема, створюються свого роду підручники з програмування власного позасвідомого на досягнення успіху.

Якщо ж ми звернемо увагу на форму та структуру цієї *сітки*, то зазначимо, що вона не обов'язково повинна уявлятися пласкою. Оптимальним рішенням є сферична модель. Адже саме таку форму має і міфопоетичний Космос давніх, і земна куля, і навіть – з символічної точки зору – людська психіка. Цей збіг не є випадковим, адже саме сферична форма є найдосконалішою з точки зору фізики, математики, біології, естетики. Саме куля, та її проекція на площину – коло – здавана сприймалися людьми різних культур як образи цілісності, вічності, гармонії.

Цей образ – невидимої сітки – можна аплікувати одночасно до різноманітних феноменів, що існують у різних планах буття. Як “містична співпричетність”, вона пов'язує усі речі міфопоетичного Космосу. Вона ж забезпечує безмежність символу: почавши з чогось одного, читач (книги, або світу-книги) йде все далі – до трансцендентного. Це ж – закон людської психіки, що забезпечує асоціативне мислення. Цей самий принцип полягає в основі комп'ютерних енциклопедій нової генерації, які не мають початку та кінця: почавши з певного розділу, користувач може рухатися в будь-якому напрямку. Те саме є вірним у відношенні Інтернету, невидимої мережі, що пов'язує усіх користувачів, створюючи коло – а вірніше – кулю – їхнього спілкування. Ця ж структура формує тканину деяких художніх творів, які отримали власне існування, що вийшло за межі авторського задуму. Про це свідчать, зокрема, численні продовження та рольові ігри, створені на основі книжок Дж.Р.Р.Толкіна та Р.Желязни: потенційному митцю треба лише витягти з їх сюжетного плетива нитку долі одного з численних героїв, та почати плести з неї власний візерунок.

Адже будь-яка сітка створюється з окремих ниток, а нитки, як відомо – це усесвітній символ долі. Якщо зробити акцент на цьому, то вийде переплетення чийхось життів, на зразок – ось ще дві невидимі сітки – схеми екосистеми, або нерахованих соціальних взаємозв'язків членів суспільства (згадаємо настанову екзистенціалізму, що кожний з нас відповідає за усі події в світі).

Синонімом долі часто виступає життєвий шлях, а отже нитка може розумітися як клубок, що вказує дорогу – до Потойбічного світу (як в слов'янських казках), чи по лабіринту (як в грецькому міфі). А вірніше, нитка – це і є той шлях, яким рухається наша думка чи пошукова система. Це – стежка, яку ми обираємо, це – вектор, вісь, міст, що (на противагу завісі) поєднує землі та культури. Це – Дао, Шлях людини, країни, цивілізації.

Цей шлях сповнений перехресть, де зустрічаються долі, де шукають друзів та ведуть бійки, де будують свої домівки, наповнюючи їх змістами, та чекають гостей, які мають ці змісти оцінити. Слово “дім” тут не випадкове.

Недарма виникло поняття “homepage” – “сторінка-дім”. Бо webmaster – “Майстер сітки” – будує свою оселю, гармонійний всесвіт, за образом та подобою власної душі. Цей мікрокосм наповнюють найціннішим, йому надають ім’я, а значить – за міфопоетичними уявленнями – душу і долю. Адже, хоча ми здебільшого, не вільні надати собі ім’я – це роблять батьки – тут ми можемо обрати свій світ і себе в ньому.

Яку ж саме сітку формують ці перехрестя доль та шляхів? Відповіді, з символічної точки зору, можуть бути різні. Прямі кути – як на глобусі – відішлють нас до безмежних значень хреста як перетину часу та простору, неба та землі, правого та лівого, добра та зла. Більш екзотична ікосаедро-додекаедрічна система натякне на гіпотетичну енергетичну структуру Земної кулі [2]. Спіраль розповість про еволюцію всесвіту, що розширюється на усі боки від Центру, циклічність космічних епох, пружину життєвої сили, ритм космічного танку. Спіраль асоціюється також з павутинням – на вибір: тканиною реальності, смертельною пасткою чи покривалом майї, - а як відомо, World Wide Web можна перекласти і як “Всесвітнє Павутиння”.

Той же, кому не імпонує якась однозначна і жорстка структура, вільний уявити Інтернет як лабіринт, по якому можна блукати безкінечно. Причому не виключено, що десь у ньому чекає Мінотавр, а провідна нитка Аріадни може обернутися петлею та захлеснути горло. Тоді це – образ хаосу, таємниці, небезпечного випробування, навіть жертви. Проте навіть найскладніший та найбезладніший лабіринт все ж таки має свій алгоритм, а тимчасове занурення до Хаосу слугує відновленню Космосу: так само як танці в кам’яних лабіринтах зображували рух зимового сонця, що блукає по Потойбічному світу, і все ж знов повертається до людей, і так само, як в соборах Західної Європи прочани мали проповзти навколішки звивисті лабіринти, щоб спокутувати гріхи та заслугувати наближення до олтарю.

Як бачимо, міф та символ допомагають людині впорядкувати зовнішній та внутрішній Хаос, та створити з нього безпечний, гармонійний Космос. Вони поєднують різні шари буття, основними з яких є особистісний, соціальний національний, світовий, космічний. Зазначмо, що інтеграція ні в якому разі не має означати руйнування цих рівнів, яке, окрім очевидної втрати неповторних цінностей, може завдати непоправної шкоди усій системі, що втратить свою структуру та перетвориться на дещо аморфне. Інше питання, що з цього хаосу може викристалізуватися нова система, проте гарантій тут нема ніяких.

Отже, в наш час глобалізації (Об’єктивно існуючої, незважаючи на наше відношення до неї, водночас небезпечної та перспективної) та росту національної самосвідомості (осягнення унікальності та самоцінності кожної етнічної традиції як культурного генофонду людства), такий досвід гармонійного поєднання індивідуального та загального може бути особливо корисним.

Щодо згаданої ідеї всезагального зв’язку та взаємовпливу, яка вважається чи не найголовнішою прикметою сучасного погляду на речі, то ми бачимо, що вона є дуже давньою та універсальною. Уявлення про партиципацію отримують новий поштовх: біологи доводять генетичну єдність усього живого, локальні економічні та політичні кризи призводять до всесвітніх проблем, соціальні студії доводять усе зростаючу складність суспільства “Третьої Хвилі” тощо. Усі ці, та багато інших різноманітних явищ є тими шматочками смальти,

які знаходять свою місце у велетенській картині сучасного світу, мозаїчній і водночас цілісній.

Отже, не дарма одним з символів нашого часу є саме Інтернет, що, з одного боку, унаочнює принципи всезагального зв'язку та відповідальності, виступає як впорядковуюча хаос структура, а з іншого – може постати тенетами, в яких легко заплутатися. Вибір точки зору за кожним з нас.

ПОСИЛАННЯ:

1. Кэрлот Х.Э. Словарь символов. – М.: “REFL-book”, 1994. – С. 7.
2. Гончаров Н.Ф., Макаров В.А., Морозов В.С. Будущее и ИДСЗ (иксоаэдро-додекаэдрическая система Земли) // Проект земного шара будущего. Каталог выставки. Москва, 1990. – с. 34 с.

Довідка про автора:

Колесник Олена Сергіївна – старший викладач кафедри філософії та культурології Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка. Сфера наукових інтересів – порівняльний аналіз міфології індоєвропейських народів.

Адреса: 14027 Чернігів, а/с 505. Тел. (0462) 95-64-02.

e-mail: sotis@mail.cn.ua